

IRODALMI ÉRTESITŐ.

Gyermekéveim. Irta *gróf Kuun Géza*. Különlenyomat az „Erdélyi Múzeum“ 1904. 9., 10. füzetéből. 8. r. 39. l. Kolozsvár, Ajtai K. Albert nyomdája. A magas életkor szívesen száll vissza a gyermekkorra. Talán a közeli vég sejtése volt az, a mi gróf Kuun Gézát arra indította, hogy a boldog gyermekkorra gondolatban visszazállva, emlékeit a multról tanulságul le is írja. Mert visszaemlékezése igen tanulságos. Tanulságos a kort illetőleg, melyre gyermekévei esnek és író személyét illetőleg is. Az a gondos nevelés, melyben atyja, osdolai gróf Kuun László és anyja, marosnémeti gróf Gyulai Constantia részesítették, a legjobb előkészítése volt a később nagygyá fejtett embernek, hírneves tudósnak és hazafinak. Emlékeit olvasva, csak azt sajnálhatjuk, hogy a nemes gróf bekövetkezett halála miatt, nem írhatta le ifjúsága éveit is. A visszaemlékezésen író ismert szerénysége és nemes hangja vonul át.

A keresztény hit öt pontja. Irta: dr. *Martineau Jakab*. Ford. *Gálly Lőrincz*. 24. l. Dr. Martineau, a nagy angol unitárius bölcész és theologus még 1841-ben írta ez értekezését. Azóta sok idő telt el, de az értekezésben foglalt elvek értékét az idő nem hogy kisebbitette volna, hanem növelte. A keresztény hit öt pontjával a következőket jelöli meg: I. Hit az ember erkölesi érzésében. II. Hit az Istenről való erkölesi felfogásban. III. Hit a legmagasabb vágyak és vonzalmak erkölesi voltában. IV. Hit a Krisztusban, mint Isten erkölesi tökéletességének kijelentőjében. V. Hit az emberi halhatatlanságban. Martineau ezeket a legmeggyőzőbben fejti fel. A kiváló írók művei nemesak korukra szólnak. A fordítás jeles. A füzet kapható Józán Miklós unitárius lelkésznél Budapesten.

Új idők, régi igazságok. *Wirth Zwingli* bázeli református lelkész válogatott egyházi beszédei. Fordította: *Rohoska József*. 8. r. I—II. 144 l. Kiadta Trócsányi Bertalan könyvkereskedése Sárospatakon. Ára 3 kor. Szabad szellem fuvall e beszédekből: régi dogmák helyett tisztultabb vallási elvek, de szorosan keresztény elvek, a kereszténység alapigazságai irányítják és hatják át e beszédek íróját. Maguk a beszédek az ó- s főleg az új-szövetség igéin jelesül épített szónoki művek. A németeknél annyira szokásos hosszadalmas magyarázás itt nem köti szárnyát a lendületnek. Tizen-

nyolcz beszédet tartalmaz a könyv megfelelő czimekkel. Egy van csupán, melynek czime kissé szokatlan: „Vigyázz nyelvedre és tolladra!” A gonosz tollat talán meglehetett volna tárgyalni a nélkül is, hogy a czimbe iratott volna. De ez észrevétel csakis a czimre vonatkozik, mert maga a beszéd méltán foglal helyet a többiek mellett. Fordító kitünő szolgálatot tett e beszédek sikerült átültetésével, a mibe úgy látszik, nemesak tudását, hanem szívét és lelkét vitte belé.

Az akarat kérdésének történetirodalmából. *Dr. Szlávik M.* Ez az ethikai tanulmány szerzőnek az *Athenaeum* 1904. évi IV. és 1905. évi I. számában hasonló czimmal megjelent két cikkének különlenyomata. Az akarat kérdésének történelméből a legkimagaslóbb mozzanatokat nyújtja rövid és világos áttekintésben, a bibliától le egészen napjainkig, *Wundttig* s végül utóbbihoz s ennek magyar követőjéhez, *Pauerhez* csatlakozva, pár szóban körvonalozza saját álláspontját is. *Du Bois-Reymond* híres könyvében a hét világprejtély egyikének mondja az akarat kérdését, ellenben *Paulsen* scholastikus szörszálhasogatásnak. Nem esoda, ha egy ilyen mély jelentőségű ethikai kérdésnél annyira elágazók, sőt ellentétesek a vélemények. Ha a kérdés történetét olvassuk, a bibliában a probléma maga ismeretlen, de mind az ó, mind az új testamentomban akadunk csiráira. A determininismus és indeterminismus álláspontjai ismeretlenek még a görög bölcseletben is; a rómaiaknál Cicero, *De Fato*-jában előbbi mellett érvel. A kérdésnek tudatos felvetését *Augustinus*-nak köszönhetjük, mivel mereven szemben áll *Pelagius* álláspontja s e két ellentét kiegyenlítése a *semi-pelagianismus* az, melyet a középkori scholastica is elfogadott. Luther szerint „a szabadakarat semmi” s e tanítás legmerevebb formában Kálvinnál jelen meg. Az újkori bölcseletben Cartesius óta elsőrangú kérdéssé lett problémánk s a megfejtésére irányuló számos kísérleteket irányuk, módszereik s érveik különfelesége szerint három csoportba oszthatjuk: determinismus, indeterminismus s az ellentéteket egyeztetni akaró synkretistikus irány. Természetes azonban, hogy e főirányok mellett vannak olyanok, melyek egy s más részletkérdésben fejtegetéseiket különbözően szinezik; de ezek is besorozhatók a három főirány valamelyikébe. A szerző az újkori bölcselet gazdag irodalmából a legnagyobb, legmaradandóbb hatást tett képviselők fejtegetéseit ismerteti. Nem feladatunk ezeket részletesen felsorolni. A szerző a legújabb és legjobb források után dolgozik s legfőlebb stílusának egyenetlenségei és idegenszerűségei ellen tehetünk kifogást. A Wundt által napjainkban nagy tekintéllyel képviselt *psychologiai = ethikai determinismusról* azt állítja, hogy ez irány e kérdést egy lépéssel előbbre, *sőt talán a megoldás terére* (?) juttatta. Ma legalább bizonyosnak látszik, hogy mind a tudományos életfelfogás, mind a lélek szükségleteit legnagyobb mértékben ez a felfogás elégíti ki, de saját álláspontja iránti elfogultságnak tartjuk olyan kérdés megoldott voltáról beszélni, a melyet egy *Du-Bois-Reymond die sieben Welträthsel* egyikének tart. A magyar philosophusok közül, a kik az akarat kérdésével foglalkoztak, *Öreg Jánost, Schächtert, Földest* és *Pauert* említi fel, kik közül a két előbbi a merev physikai determinismus híve, a két utóbbi szerint pedig „minden erkölcsi cselekedet *ethikailag determinált*, a character és a motívum determinatiója alatt álló akarat

eredménye." E felfogás rendszerébe a valódi moralitás, az erkölesi felelőség és beszámítás, az ethikai erény és véték s az erkölesi törvény és kötelesség fogalmai egészen természetesen beilleszthetők. A ki e kérdéssel foglalkozni óhajt, annak a füzet rövid és világos áttekintést fog nyújtani s különböző irányban útmutatást is ad a használandó forrásmunkák tekintetében.

Dr. G. K.

KÜLÖNFÉLÉK.

Róm. kath. irók az újabb bölcseلمي rendszereket vagy úgy használják, hogy a rendszereken erőszakot téve, alkalmazzák azokat a katholicismusra, hogy azt igazolják, vagy pedig teljesen mellőzik, nem vesznek azokról tudomást. Brunetiére, a positivismust próbálta a róm. katholicismus megbizonyítására így kihasználni, e rendszer alkotója, Comte gondolkodása ellenére; nálunk Prohászka a földtani és csillagászati tudományt Lyell és Flammarion tudósok ellenére. Most Hébert Marcel brüsseli egyetemi tanár az evolutio-elmélettel tesz hasonlót. A cartesiusi rendszerről pedig nem akarnak semmit tudni. A „cogito“, a „gondolkozom“ holt szó előttük. Az idő szerintük csak maga-maga által létezik, függetlenül minden lelkiismerettől; a történelem más, mint a lelkiismereti tényeknek jelentése és megfelelő értékelése; az egyén pedig csak társadalmi hatás . . .

Az angol unitáriusok kormányzó testülete, a brit és külföldi unitárius társulat tanácsa mártiusban tartotta meg félévi gyűlését. Nevezetesebb pontja volt a tárgysorozatnak a Hargrove lelkész australian látogatásáról tett jelentés. Ezelőtt két évvel, mikor Armstrong A. Richard liverpooli lelkész volt a társulat elnöke, egy magát megnevezni nem akaró buzgó unitárius a mi pénzünk szerint mintegy harmincezer kor. összeget ajánlott fel arra a célra, hogy az Anglián kívül levő unitáriusokkal az összeköttetés erősíttessék. A társulat 1904-ben félévi tartózkodásra Ausztráliába küldött követet. Hargrove meglátogatta a régi gyülekezeteket Adelaide, Melbourne, Sidney és Auckland városokban, azután New-Zealandban utazott és tartott előadásokat, mindenütt a legjobb fogadtatásban részesülve. Wellington városban új gyülekezet alakult. — E gyűlésen vették tudomásul, hogy Sharpe Emily urhölgy 2000 font alapítványt tett egy magyar unitárius leány számára a „Channing House School“-ban tanulásra és hogy ez összeget be is fizette s kezelésével a társulatot bizta meg. A tanács